

Przypomnieć Faulknera

Wprawdzie nazwisko autora *Wściekłości i wrzasku* (*The Sound and the Fury*) było znane polskim czytelnikom już w dwudziestoleciu międzywojennym (między innymi za sprawą informacji publikowanych w „Wiadomościach Literackich”¹ na temat druku jego kolejnych powieści), a w drugiej połowie lat 50. i w latach 60. XX wieku spuścizna literacka amerykańskiego autora cieszyła się dużym zainteresowaniem pisarzy i krytyków krajowych, czego najlepszymi przykładami są szkice Zbigniewa Bieńkowskiego², wypowiedzi Włodzimierza Odojewskiego³, Tadeusza Konwickiego⁴, Stanisława Grochowiaka⁵, Henryka Berezę⁶ i innych⁷, jednak w ostatnich dziesięcioleciach zainteresowanie jego twórczością znacząco osłabło. Jakkolwiek od lat 90. XX wieku można było zaobserwować przejawy powrotów do dzieł tego pisarza, które zaowocowały publikacjami polskich autorów zarówno w języku ojczystym, jak i po angielsku⁸, trudno jednak mówić o ożywionej recepcji dorobku Faulknera w Polsce, skoro pierwsza i ostatnia polskojęzyczna monografia poświęcona w całości życiu i twórczości tego autora pióra Franciszka Lyrę ukazała się w 1966 roku, czyli dokładnie pół wieku temu⁹. Stąd pomysł, aby to właśnie

¹ Była wśród nich między innymi notatka o ukazaniu się nakładem Random House książki Faulknera zatytułowanej *The Wild Palms*. Zob. „Wiadomości Literackie” 1939, nr 8.

² Zob. Z. Bieńkowski, *Uśmiech Faulknera* [w:] idem, *Modelunki. Szkice literackie*, przedm. M. Grześczak, Warszawa 2009, s. 166–174; idem, *Faulknerowska miara literatury* [w:] idem, *Modelunki. Szkice literackie*, op. cit., s. 175–186; idem, *Genialna kłeska* [w:] idem, *Modelunki. Szkice literackie*, op. cit., s. 187–191; idem, *Zbrodnia i kara cywilizacji. Faulkner* [w:] idem, *Notatnik amerykański. Szkice literackie*, wstęp J. Jarniewicz, Warszawa 2009, s. 182–246; idem, *Z zagadnień powieści amerykańskiej* [w:] idem, *Piekła i Orfeusza. Szkice z literatury zachodniej, Warszawa 2009*, s. 113–133; idem, *Klucz francuski do Faulknera* [w:] idem, *Piekła i Orfeusza. Szkice z literatury zachodniej*, op. cit., s. 266–277. Krytyk wzmiankował także wielokrotnie Faulknera w innych szkicach. Na marginesie warto dodać, że pierwodruk *Piekła i Orfeusza* jest datowany na 1960 rok, *Modelunków* na rok 1966, natomiast *Notatnik amerykański* ukazał się w 1983 roku. W skład drukowanego w tym ostatnim zbiorze obszernego tekstu *Zbrodnia i kara cywilizacji*. Faulkner weszły szkice drukowane w dwóch poprzednich tomach.

³ W. Odojewski, *Faulkner*, „*Współczesność*” 1962, nr 15.

⁴ T. Konwicki, *Azyl powszechny*, „*Nowa Kultura*” 1958, nr 2.

⁵ S. Grochowiak, *Lekcja Faulknerowska*, „*Współczesność*” 1958, nr 29.

⁶ H. Bereza, *Inferno*, „*Nowe Książki*” 1958, z. 1; idem, *Doświadczenia z lektur prozy obcej*, Warszawa 1967.

⁷ Zob. na przykład: J. Herbst, *Polski debiut Williama Faulknera*, „*Kierunki*” 1958, nr 7.

⁸ Zob. na przykład: L. Elektorowicz, *Anglosaskie muzy*, Kraków 1995; Z. Najder, *Sienkiewicz – Conrad – Faulkner*, „*Plus Minus*” 1999, nr 31; A. Tatarkiewicz, *Sienkiewicz – Conrad – Faulkner*, „*Plus Minus*” 1999, nr 32; eadem, *Faulkner i Sienkiewicz*, „*Życie*” 1997, nr 47; W. Toporowski, *William Faulkner i Henryk Sienkiewicz*, „*Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza*”/ „*The Polish Daily and Soldiers Daily*” 1991, nr 175; G. Branny, *A Conflict of Values: Alienation and Commitment in the Novels of Joseph Conrad and William Faulkner*, Kraków 1997; Z. Maszewski, *William Faulkner* [w:] *Historia literatury amerykańskiej XX wieku*, pod red. A. Salskiej, Kraków 2003, Z. Nalewajk, *The Realistic Novel and the Creation of Literary Characters: William Faulkner's „The Sound and the Fury”* [w:] *Characters in Literary Fictions*, pod red. J. Węgrodzkiej, Frankfurt am Main 2015, s. 144–152.

⁹ Książka Franciszka Lyrę *William Faulkner* doczekała się wznowienia w 1969 roku. Ukazała się wtedy w wersji zmienionej i rozszerzonej w warszawskim wydawnictwie Wiedza Powszechna.

Williamowi Faulknerowi (1897–1962), amerykańskiemu prozaikowi¹⁰, poecie¹¹ i scenarzyście¹², laureatowi Nagrody Nobla w dziedzinie literatury z 1949 roku, porównywanemu – z racji niebagatelnych osiągnięć w dziedzinie narracji – z Jamesem Joyce’em, Virginią Woolf i Marcellem Proustem, poświęcić pierwszy tegoroczny numer „Tekstualiów” i ożywić w ten sposób polską współczesną recepcję dzieł amerykańskiego autora. Pomimo uznania, jakim cieszą się prozatorskie dokonania Faulknera, dla niego samego prawdziwą miarą literackiego sukcesu było poczucie porażki. Znamienne, że pisarz najwyżej cenił tę ze swoich powieści (*Wściekłość i wrzask*), która sprawiła mu największe trudności w dążeniu do wystowienia prawdy o człowieku:

„Już zaczęłam opowiadać tę historię – wspominać – oczami dziecka-idioty, gdyż wydawało mi się, że będzie bardziej efektownie, jeśli opowie to ktoś, kto widzi, co się dzieje, ale nie wie dlaczego. Zdałam sobie sprawę z tego, że nie udało mi się opowiedzieć tej historii. Usiłowałam opowiedzieć powtórnie tę samą historię oczami drugiego brata. To jeszcze nie było to. Opowiedziałam ją trzeci raz oczami trzeciego brata. To też jeszcze nie było to. Usiłowałam zebrać te części i wypełnić luki, przyjmując na siebie rolę narratora. Zakończyłem książkę w piętnaście lat po jej wydaniu, gdy pisząc dodatek do innej książki, uczyniłem ostatni wysiłek, aby zakończyć tę opowieść i pozbyć się jej raz na zawsze, by mnie przestała dręczyć. Jest to książka, wobec której żywię najdelikatniejsze uczucia. Nigdy nie potrafiłem oderwać się od niej i nigdy nie potrafiłem opowiedzieć tej historii właściwie, mimo że starałem się o to usilnie i chciałbym jeszcze raz spróbować, choć prawdopodobnie znowu doznałbym porażki”¹³.

Zbigniew Bieńkowski – jeden z najwierniejszych polskich czytelników tego amerykańskiego pisarza, który mówił o sobie, „jestem poetą, któremu się nie powiodło”¹⁴

¹⁰ Faulkner jest autorem powieści: *Żołnierska zapłata* (*Soldiers' Pay*, 1926, wyd. pol. 1965), *Moskity* (*Mosquitoes*, 1927, wyd. pol. 1994), *Sartoris* (1929, wyd. pol. 1960), *Wściekłość i wrzask* (*The Sound and the Fury*, 1929, wyd. pol. 1971), *Kiedy umieram* (*As I Lay Dying*, 1930, wyd. pol. 1968), *Azyl* (*Sanctuary*, 1931, wyd. pol. 1957), *Światłość w sierpniu* (*Light in August*, 1932, wyd. pol. 1959), *Punkt zwrotny* (*Pylon*, 1935, wyd. pol. 1967), *Absalomie, Absalomie* (*Absalom, Absalom!*, 1936, wyd. pol. 1959), *Niepokonane* (*The Unvanquished*, 1938, wyd. pol. 1961), *Dzikie palmy* (*The Wild Palms / If I Forget Thee Jerusalem*, 1939, wyd. pol. 1958), *Zaścianek* (*The Hamlet*, 1940, wyd. pol. 1964), *Zstąp, Mojżeszu* (*Go Down, Moses*, 1942, wyd. pol. 1966), *Intruz* (*Intruder in the Dust*, 1948, wyd. pol. 1961), *Gambit* (*Knight's Gambit*, 1949, wyd. pol. 1963), *Requiem dla zakonniczki* (*Requiem for a Nun*, 1951, wyd. pol. 1980, wystawiane od 1962 na scenach teatralnych w Polsce w adaptacji Alberta Camusa), *Przypowieść* (*A Fable*, 1954, wyd. pol. 1968), *Miasto* (*The Town*, 1957, wyd. pol. 1966), *Rezydencja* (*The Mansion*, 1959, wyd. pol. 1967), *Koniokrady* (*The Reivers*, 1962, wyd. pol. 1966), *Flags in the Dust* (*Flags in the Dust*, 1973). Ta ostatnia książka jest pierwszą powieścią Amerykanina. W skróconej formie wydano ją w 1929 roku jako *Sartoris*. Faulkner jest także autorem tomów opowiadań *New Orleans Sketches* (1925), drukowanych pierwotnie w noworolańskich periodykach „Times-Picayune” i „The Double Dealer”. Opublikował też tomy opowiadań *These 13* (1931), *Doctor Martino and Other Stories* (1934), *The Portable Faulkner* (1946), *Opowiadania* (*Collected Stories of William Faulkner*, 1950, wyd. pol. 1958), *Wielki las* (*Big Woods: The Hunting Stories*, 1955, wyd. pol. 1962), *Three Famous Short Novels* (1958) oraz *Czerwone liście* (*Red Leaves*, 1963). Przedostatni zbiór zawiera opowiadania, które są fragmentami wydrukowanych wcześniej powieści.

¹¹ Spod jego pióra wyszły następujące tomiki poetyckie: *Vision in Spring* (1921), *The Marble Faun* (1924), *This Earth, a Poem* (1932).

¹² Faulkner pisał również scenariusze filmowe dla Hollywood. Akceptację zyskały jedynie scenariusze czterech filmów wyreżyserowanych przez Howarda Hawksa: *Droga do chwały*, *Mieć i nie mieć*, *Wielki sen* i *Ziemia faraonów*.

¹³ J. Stein, *William Faulkner: An Interview*, „Paris Review” 1956, nr 4.

¹⁴ Cyt. za: F. Lyra, *William Faulkner*, Warszawa 1969, s. 35.

– określił jego niepowodzenia twórcze mianem „genialnej klęski”¹⁵. Był również zdania, że innowacje formalne w prozie Faulknera nie wynikają z jego zamiłowania do eksperymentu, ale z potrzeby znalezienia adekwatnego wyrazu dla przekonań twórcy na temat prawdy o kondycji ludzkiej i losie człowieka. Bieńkowski nie mylił się, kiedy stwierdzał, że Faulkner nie był typowym intelektualistą ani tym bardziej filozofem, lecz pisarzem konkretnie o genialnej intuicji, którego dzieło wytrzymuje porównanie z utworami największych prozaików XIX i XX wieku. „Któż jeszcze z pisarzy – czytamy w szkicu *Zbrodnia i kara cywilizacji* – zniósłby tyle zestawień, sama ich sprzeczność jest zabójcza”¹⁶.

W prezentowanym numerze „Tekstualiów” przypominając Faulknera, koncentrujemy się na kilku kluczowych zagadnieniach. Są wśród nich, po pierwsze, problemy historii światowej recepcji jego dzieł oraz kwestia ich zakorzenienia w epoce modernizmu. Po drugie, omawiamy istotne dla utworów tego pisarza kwestie konstrukcyjne, takie jak: specyfika Faulknerowskiej techniki narracyjnej strumienia świadomości, nowatorskie w stosunku do modelu powieści realistycznej reguły kreowania postaci literackich oraz zasady tworzenia przestrzeni literackiej w opowiadaniach. Po trzecie wreszcie, podejmujemy namysł nad znaczeniem twórczości amerykańskiego autora dla literatury polskiej (w szczególności zaś dla pisarstwa Włodzimierza Odojewskiego i Czesława Miłosza). Dopełnieniem wspomnianych rozważań są teksty o *The Wishing Tree*, jedynym Faulknerowskim utworze dla dzieci, oraz adaptacjach filmowych powieści tego pisarza.

Do współpracy przy tworzeniu tego wydania „Tekstualiów” zaprosiliśmy między innymi profesora Johna T. Matthews, wybitnego faulknerologa z Uniwersytetu w Bostonie, profesora Edwarda Kasperskiego, komparatystę z Uniwersytetu Warszawskiego, oraz doktora Sławomira Studniarza, amerykańistę z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. W numerze, obok tekstów wymienionych badaczy oraz artykułu doktor Żanety Nalewajk (Uniwersytet Warszawski), publikujemy także studia młodych autorów związanych z warszawską uczelnią: Justyny Pyry, Karola Stefańczyka i Macieja Skowery. Ważnym komponentem numeru są dwie, w polskim przekładzie publikowane wcześniej jedynie we fragmentach, przedmowy Williama Faulknera do wydań *Wściekłości i wrzasku* z 1933 i 1946 roku w tłumaczeniu Magdy Miki i Łukasza Żurka.

Zachęcamy także do lektury tekstów literackich drukowanych w tym wydaniu kwartalnika. Są wśród nich *Kolumbicje* Piotra Michałowskiego (cieszymy się z ich powrotu na łamy „Tekstualiów”), nowa sylwa Leszka Szarugi, proza Tomasza Krasieńskiego, poezja Dariusza Dziurzyńskiego oraz wiersze dwóch poetów rusińskich: Igora Hornjaka oraz Aleksandra Mudriego w tłumaczeniu Miłosza Waligórskiego.

W trakcie ostatnich prac nad tym wydaniem czasopisma dotarła do nas smutna wiadomość o śmierci Profesora Edwarda Kasperskiego, wieloletniego współpracownika „Tekstualiów”, jednego z najważniejszych i najbardziej oddanych autorów czasopisma, członka jego Rady Redakcyjnej. Wspominamy go na łamach numeru. Bibliografia prac

¹⁵ Z. Bieńkowski, *Genialna klęska* [w:] idem, *Modelunki. Szkice literackie*, op. cit., s. 187.

¹⁶ Idem, *Zbrodnia i kara cywilizacji*. Faulkner [w:] idem, *Notatnik amerykański. Szkice literackie*, op. cit., s. 193.

naukowych Edwarda Kasperskiego z lat 1965–2015 oraz poświęcony mu tekst z okazji pięćdziesięciolecia jego debiutu naukowego dostępne są w „Tekstualiach” 2015, nr 4 (43) w wydaniu papierowym i online.

Andrzej Olczyk, *Czarna dziura II*, linoryt, 32x24cm